ОТЗЫВ

официального оппонента, доктора сельскохозяйственных наук, профессора, академика Академии наук Турон Рузибаева Н. Р.

на автореферат и диссертации **Сафарзода Зайнудин** на тему **«Мясные качества популяции местного скота на основе скрещивания с казахской белоголовой породой в условиях Кулябской зоны»** на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук по специальности 4.2.2 –Разведение, селекция и генетика сельскохозяйственных животных в Диссертационный совет 6D. KOA - 075 при Институте животноводства и пастбищ Таджикской академии сельскохозяйственных наук.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности.

Диссертационная работа Сафарзода Зайнудин посвящена одной из наиболее перспективных направлений развития отечественного скотоводства, так как горные и предгорные зоны Таджикистана благоприятствуют развитие мясного скота.

Исследования посвящена на проблем изучение мясных качеств улучшенного местного скота и их помесей с казахской белоголовой породы. Выбранное направление исследований является актуальным, ибо казахской белоголовая порода мясного скота для стран Цертральноазиатского региона по многим хозяйственно-полезным признакам является улучшателем. В этой связи оно широко используется как в Таджикистане, так и в Казахстане, Кыргызстане, Узбекистане в **«чистоте»** и в скрещивание с другими породами.

Выполненная диссертационная работа по направлению исследований вполне соответствует паспорту выбранной специальности 4.2.2 – Разведение, селекция и генетика сельскохозяйственных животных. Основу исследований автора базируется на отбор и подбор животных разного генотипа, изучение экстерьерно-конституциональных особенностей животных, количественные и качественные показатели мясо, шкуры и на основе этих исследований разработаны эффективные варианты их использование в селекционной работе путем проведения промышленного скрещивания.

Актуальность темы исследования. Обеспечение растущей потребности населения в мясе, как в Таджикистане, так и во всем мире является одним из приоритетных направлений животноводства. При этом доля крупного рогатого скота в валовом объеме производстве мясо является первостепеннным.

По данным многочисленных ученых и специалистов Таджикистана установлено, что специфические природно-климатические горные и предгорные зоны Таджикистана благоприятствует разведение мясных пород скота. Об этом свидетельствует результаты исследований Арбобова А.А., Норова О.Н., Каракулова А.Б., Раджабова Ф. и многих других. Авторы отмечают, что резервы мясное скотоводство в Таджикистане используется недостаточно, несмотря на наличие высокоурожайных пастбищных трав с различной вертикальной зональности начиная от сухих субтропиков до высокогорных альпийских и субальпийских лугов.

В этой связи проведение исследований в направлении оценки мясной продуктивности местного скота, выявление результативности их скрещивания со специализированными мясными породами, определение результативности воспроизводительного и промышленного скрещивание и на их базе создание новых пород, типов скота и использование эффекта гетерозиса является актуальной проблемой дальнейшего развития отрасли.

Результаты исследований Сафарзода Зайнудин посвящена решению этих вопросов.

CamScanner yordamida skanerlangan

Степень научной новизны результатов диссертации и положения, выносимые на защиту.

Несмотря на то, что в литературе первые сообщение о завозе специализированных мясных пород крупного рогатого скота совпадает начиная с 1950 годов прошлого века. Результатами исследований предыдущих лет выявлено адаптационные и аклиматизационные способности специализированных мясных пород – калмицкая, казахская белоголовая, абердин ангусская, изучено их хозяйственно-биологические особенности при выращивание "в чистоте" в новых экологических условиях. Более поздние исследование были посвящены изучению результативности скрещивание этих пород с местным улчшенным скотом.

Основы научной новизны диссертационной работы Сафарзода Зайнудин составляет получение помесных бычков от варианта промышленного скрещивания *«местная улучшенная Х казахская белоголовая»* с последующим изучением у помесей первого поколения динамики роста и развития, воспроизводительной способности, количественных и качественных показателей мяса и внутреннего жира, кожевенного сырья, а также гематологические и физиологические показатели организма бычков.

Основным вопросом, которое выносятся на защиту составляет выявление эффекта гетерозиса при проведение промышленного скрещивания быков-производителей казахской белоголовой породы с коровами местной популяции по ряду хозяйственно-полезным признакам.

Степень изученности научной темы. Результатами исследований предыдущих лет доказано эффективность разведения казахской белоголовой породы в горных и предгорных районах Таджикистана. Наряду с этим авторы отмечают улучшающее значение казахской белоголовой породы в скрещивание с местным скотом и рекомендуют использовать подобные исследование в создание новых типов и пород мясного скота. Следует отметить, что эти работы носили отрывочный характер и по сей день в

CamScanner yordamida skanerlangan

литературе отсутствуют комплексные исследование, которые были бы органически взаимосвязаны между изучаемыми признаками.

Исследования Сафарзода Зайнудин отличатся органическим единством многих изучаемых признаков и они послужили основанием для создания и утверждения нового заводского типа таджикского мясного скота в зонах ее разведение.

В этой связи можно отметить, что полученные данные дополняют результаты предыдущих исследований ученых и специалистов в отрасли мясного скотоводства включены они в рекомендации и в планы селекционно - племенной работы по дальнейшему совершенствование мясного скота в стране. Результаты исследований обобщены в большом количестве публикаций и внедрены они в специализированных хозяйствах по разведению мясного скота.

Объем и структура диссертации. Диссертационная работа написано 145 страниц компьютерного текста, содержит 29 таблиц и 17 рисунков. Оно состоит из введения, обзора литературы, материала и методики исследований, результатов исследований, обсуждения, заключения, выводов и предложений производству и списка использованной литературы. Список использованной литературы включает 145 источников.

Степень достоверности результатов. Степень достоверности полученных данных подтверждается тем, что исследование проведены на требуемом количестве животных, полученные данные подвергались статистической обработке, систематизированы и анализированы профессионально с указанием среднеарифметических значений данных, ее отклонений, вариации и степень достоверности. Анализу подвергались такие главные показатели, как живая масса, промеры и индексы телосложения, убойные показатели и мясные качества, структура кожи и ее товарные качества и многое другое. При проведение этих исследований переменены зоотехнические, биологические, гематологические, технологические и экономические методики.

CamScanner yordamida skanerlangan

Личный вклад соискателя ученой степени. Автором на основе изучения обширного литературного материала разработан цель и задачи исследования. Подготовлена детальная методика проведения исследований. Им самостоятельно организованы групп-аналоги мясных бычков казахской белоголовой породы и местного улучшенного скота. Изучена живой массы, экстерьер, конституция, мясная продуктивность, морфологические показатели и хозяйственные особенности подопытных бачков. Все полевые исследование, ее анализ и обобщение выполнялось при его личном участие. Полученные результаты сопоставлены с результатами данных других исследователей и обобщены в диссертации. В заключение на основе полученных данных вычислена экономическая эффективность выполненной работы.

Автором во введении и общей характеристики диссертационной работы обоснована актуальность темы, степень изученности научной проблемы, объект и предмет исследования, определены цель и задачи исследование, ее научная новизна, теоретическая и практическая значимость, изложены основные положения, выносимые на защиту, приведены сведения об апробации проведённой научно-исследовательской работы.

Глава 2. **– Материалы и методы исследования.** В этой главе описаны краткая характеристика природно-климатических условий зон проведения экспериментальных исследований. Подробно описаны методики исследований, которые применялись в ходе выполнение научных работ. При этом указаны параметры изучаемых вопросов, количество животных в группах, а также общая схема проведения опытов. В методике приведены авторы, методики которых применялись в работе.

Глава 3. **Результаты собственных исследований.** В этой главе указывается некоторые показатели воспроизводства и живая масса исходного поголовья животных. Выявлено, что у помесей живая масса при рождении к массе матери составил 7,3%, а у местных улучшенных – 6,9%.

CamScanner yordamida skanerlangan

Установлено, что живая масса у помесей местных коров с быками казахской белоголовой породы в возрасте 18 месяцев составила 319,5 кг и в 24 месячном возрасте 377,6 кг, что выше по сравнению своих сверстников местных улучшенных на 38,5 и 58,8 кг. Среднесуточный прирост помесных бычков до 18 месяцев была 6,5%, до 24 месяцев 11,2%, выше по сравнению своих сверстников.

По промерам тела и индексов телосложения помесные животные превосходили местных и у них выявлены преимущества мясных форм. Они отличались гармоничностью телосложения, лучшим развитием грудной части и задней трети туловища, имеют массивное, широкое и глубокое туловище.

Убойный выход составил – у помесных бычков казахской белоголовой породы в возрасте 18 месяцев 57,28%, местных улучшенных -52,85%, а в 24 месяцев, соответственно, 60,43 и 58,63%,.

Преимущество помесей по содержанию в туше мясо первого сорта было заметно при убое бычков уже в 18 месячном возрасте. При этом помеси, в этом возрасте превосходили на 15,2 кг (8,2%) и в 24 месячном на 10,3кг (4,3%) местных улучшенных бычков. Соотношение 2 и 3 сортов у местных улучшенных бычков, было соответственно, больше чем у помеси. В итоге у помесных бычков выход мясо первого сорта составляли 60,2% в 18 месячном и 62,5%, в 24 месячном возрасте, против 52,0% (18 месячном возрасте) и 58,2% (24 месячном возрасте) у местных улучшенных бычков.

Мясо помесных животных отличались большим содержанием сухих веществ и жира. В результате чего оно было более калорийным, чем мясо местных животных. Органолептическая оценка показала более высокие вкусовые достоинства мяса помесей.

Скрещивание позволило повысить у помесей не только мясные качества, но также качество и товарность кожевенного сырья. Так, например, при изучении товарно-технологические качества шкуры выявлено, что помесные животные как в 18, так и в 24 месяца возрасте превосходят местный молодняк

CamScanner yordamida skanerlangan

по массе шкур на 14,8 и 12,5%, и по площади на 25,6 и 22,9%. Шкуры помесей отвечали требованиям, предъявляемым к тяжелому кожевенному сырью. Они пригодны для изготовления подошвенных кож мужской обуви и других технических изделий.

Скрещивание и получение помесных бычков оказалось эффективным - при одинаковых затратах от помесей получено больше мясной продукции лучшего качества, чем от местного улучшенного скота. Использование на мясо помесных животных дало хозяйству относительно высокую прибыль. От каждого помесного бычка в возрасте 18 месяцев прибыль была выше, чем у казахской белоголовой породы на 24,7%. Отмечается, что в 24 месяцев разница возросло до 38,5%.

Глава 4. **– Обсуждение полученных результатов.** В этой главе автор на основе детального анализа полученных данных сравнивет результаты собственных исследований с результатами литературных исследований других авторов. Выявлено, что закономерности полученных данных в целом согласуется с результатами других исследователей.

Основные результаты исследования проедставлены в 8 выводах, которые полностью отражают содержание работы. Рекомендации по практическому использованию вытекает от содержания выполненных работ и указывают их целесообразность в увеличение производства мясо.

Научная, практическая, экономическая и социальная значимость диссертации. Научное значение результатов исследований по скрещиванию быков казахской белоголовой породы с местным скотом раскрывает неиспользованные резервы производства мясо, обогащает знания о методах селекции в направление повышения продуктивности животных, а в практическом аспекте, обеспечивает увеличение производства относительно недорогого, качественного и экологически чистого мяса. Социальная значимость выполненной работы высокая. Основой для этого является увеличение производства мясо в горных условиях обеспечивая труд

CamScanner yordamida skanerlangan

животноводa экономически выгодным, внеся определенный вклад в улучшение обеспеченности населения продуктами питания.

Соответствие оформления диссертации требованиям Высшей аттестационной комиссии при президенте Республике Таджикистан. Автореферат и диссертация оформлена согласно требованиям. По актуальности, новизне, теоретической и практической значимости, достоверности полученных данных и обоснованности выводов и практических рекомендаций диссертация соответсвует требованиям Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан.

Соответствие научной квалификации соискателя для получения ученой степени. Диссертационная работа соискателя Сафарзода Зайнудин на тему «Мясные качества популяции местного скота на основе скрещивания с казахской белоголовой породой в условиях Кулябской зоны», соответствует по специальности 4.2.2 – разведение, селекция и генетика сельскохозяйственных животных по следующим пунктам паспорта специальности:

п. 1. Совершенствование существующих и создание новых пород, типов, линий, семейств и кроссов сельскохозяйственных животных;

п. 2. Совершенствование существующих и разработка новых методов отбора, подбора, оценки племенных и продуктивных качеств сельскохозяйственных животных;

п. 3. Результативность различных методов подбора при чистопородном разведении и скрещивании;

п. 5. Оценка экстерьерно-конституциональных и интерьерных особенностей животных и использование их в племенной работе.

Замечание по оформлению диссертации. Несмотря на актуальность и высокий уровень проведенных исследований в работе имеются некоторые не точности, недостатки и упущения.

1. Следовало бы схему исследований обобщать с приведением всех показателей исследований по диссертации.

CamScanner yordamida skanerlangan

2. Не приведены данные касающиеся исходных материнских форм животных.

3. В некоторых таблицах диссертации и автореферате данные о статистической обработке отсутствуют (табл. 1, 2)

4. Было бы предпочтительно, если диссертант указал систему содержания и кормления быков с учетом затраты кормов на единицу производства продукции.

5. В диссертации данные таблицы и рисунки слишком растянуты. Их можно было скомпоновать.

6. В работе встречается орфографические и грамматические ошибки.

Следует отметить, что указанные недостатки не снижает высокое научное достоинства диссертации и носить рекомендательный характер.

Заключение по диссертации. В целом диссертационная работа **Сафарзода Зайнудин** на тему: **«Мясные качества популяции местного скота на основе скрещивания с казахской белоголовой породой в условиях Кулябской зоны»,** представленной на соискание учёной степени кандидата сельскохозяйственных наук по специальности 4.2.2 – разведение, селекция и генетика сельскохозяйственных животных, является законченным научно квалификационным исследованием. По актуальности, новизне, практической и теоретической значимости имеет существенное значение как для науки, так и для производства и автор достоин присуждения ему учёной степени кандидата сельскохозяйственных наук по специальности 4.2.2 –разведение, селекция и генетика сельскохозяйственных животных.

Отзыв подготовлен в соответствии с пунктами 76-79 и 81 Порядка присуждения ученых степеней, утвержденных постановлением Правительства Республики Таджикистан от 30 июня 2021 года, №267.

Отзыв обсужден и утвержден на заседание отдела Скотоводства (Протокол № 7 от 9 июня 2026 года).

На заседание присутствовали: 16 человек.

CamScanner yordamida skanerlangan

Председатель заседания: к. с.-х. наук Хафизов И.И.

Эксперт: д. с.-х. н. профессор Рузибоев Н.Р.

Секретарь заседания: доктор философии по сель-ным наукам Акназаров Д.К.

Адрес: НИИ животноводства и птицеводства Республик Узбекистан, Ташкентский область, Кибрайский район 111212, Маҳаллинский комитет Шалола, центральная улица №35

Тел.: +99 894 660 40 83

E-mail: ernazarov_66@mail.ru

Официальный сайт chorva.gmail.uz

Подписи председателя заседаний и эксперта подтверждаю.

Начальник отдела кадров НИИ животноводство и птицеводство

Подпись Болиева Н.Б.

XODIMLAR BO'LIMI

Дата: 10 июнь 2026 г.

CamScanner yordamida skanerlangan

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои кишоварзӣ, профессор, академики Академияи илмҳо Турон Рузибоев Н. Р. ба автореферат ва диссертатсияи Сафарзода Зайнудин дар мавзӯи « Сифатҳои гӯштии чорвои популятсияи маҳаллӣ дар асоси дурагакунӣ бо зоти сарсафеди қазоқӣ дар шароити минтақаи Кӯлоб» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои кишоварзӣ аз рӯи ихтисоси 4.2.2. Зотпарварӣ, селексия ва генетикаи ҳайвоноти кишоварзӣ ба Шӯрои Диссертатсионии 6D. КОА - 075 назди Институти чорводорӣ ва чарогоҳҳои Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Кори диссертатсионии Сафарзода Зайнудин ба яке аз самтҳои ояндадори рушди чорводории ватанӣ бахшида шудааст, зеро минтақаҳои кӯҳӣ ва наздикӯҳии Тоҷикистон ба парвариши чорвои гӯштӣ мусоидат мекунанд.

Тадқиқотҳои илмӣ ба мушкилоти омӯзиши сифатҳои гӯштии чорвои беҳтаркардашудаи маҳаллӣ ва дурагакунии онҳо бо зоти сарсафеди қазоқӣ бахшида шудааст. Самти интихобшудаи тадқиқот муҳим аст, зеро зоти сарсафеди қазоқӣ чорвои гӯштӣ барои кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ аз рӯи бисер аломатҳои хоҷагидорӣ ва муфид беҳтаркунанда мебошад. Дар робита ба ин, он ҳам дар Тоҷикистон ва ҳам Дар Қазоқистон, Қирғизистон, Узбекистон дар "тозагӣ" ва дар дурагакунӣ бо дигар типу зотҳо васеъ истифода мешавад.

Корҳои диссертатсионии иҷрошуда дар самти тадқиқот ба шиносномаи ихтисоси интихобшудаи 4.2.2 – Парвариш, селексия ва генетикаи ҳайвоноти кишоварзӣ мувофиқат мекунад. Асоси тадқиқотҳои муаллиф ба интихоб ва хостагирии ҳчорвоҳои генотипашон гуногун, омӯзиши хусусиятҳои конститутсионии берунии чорво,

нишондиҳандаҳои миқдорӣ ва сифатии гӯшт, пӯст асос ёфтааст ва дар асоси ин тадқиқотҳо вариантҳои самараноки истифодаи онҳо дар корҳои селексионӣ тавассути гузаронидани дурагакунии саноатӣ таҳия шудаанд.

Мубрамии мавзӯи тадқиқот. Таъмини талаботи афзоиши аҳолӣ ба гӯшт ҳам Дар Тоҷикистон ва ҳам дар саросари ҷаҳон яке аз самтҳои афзалиятноки чорводорӣ мебошад. Дар айни замон, ҳиссаи чорвои калон дар ҳаҷми умумии истеҳсоли гӯшт аввалиндараҷа мебошад.

Тибқи маълумотҳои олимону мутахассисони Тоҷикистон муайян карда шудааст, ки минтақаҳои хоси табиӣ-иқлимии кӯҳӣ ва наздикӯҳии Тоҷикистон ба парвариши навъҳои гӯштии чорво мусоидат мекунанд. Дар ин бора натиҷаҳои тадқиқоти А.А. Арбобов, А.Н. Норов, А.Б. Каракулов, Ф.С. Раҷабов ва бисёр дигарон шаҳодат медиҳанд. Муаллифон қайд мекунанд, ки захираи чорводории гӯштӣ дар Тоҷикистон сарфи назар аз мавҷудияти алафҳои чарогоҳҳои серҳосил бо минтақаҳои гуногуни амудӣ аз субтропикҳои хушк то чарогоҳҳои баландкӯҳҳои алпий ва субальпий, ба таври кофӣ истифода намешавад.

Дар робита ба ин, гузаронидани тадқиқотҳо дар самти баҳодиҳии ҳосилнокии гӯшти чорвои маҳаллӣ, муайян кардани самаранокии убури онҳо бо зотҳои махсуси гӯштӣ, муайян кардани самаранокии такористеҳсолкунӣ ва саноатӣ ва дар заминаи онҳо сохтани зотҳои нав, намудҳои чорво ва истифодаи таъсири гетероз мушкилоти мубрами рушди минбаъдаи соҳа мебошад.

Натиҷаҳои таҳқиқотҳои Сафарзода Зайнудин ба ҳалли ин масъалаҳо бахшида шудаанд.

Дараҷаи навгонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуқтаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Бо вуҷуди он ки дар адабиёт маълумотҳо дар бораи аввалин бор воридоти зотҳои махсуси гӯштии чорвои калон ба солҳои 50-уми асри гузашта рост меояд. Натиҷаҳои

тадқиқоти солҳои қаблӣ қобилияти мутобиқсозӣ ва аклиматизатсияи навъҳои махсуси чорвои гӯштӣ - калмикӣ, сарсафеди қазоқӣ, абердин ангусӣ муайян карда шуданд, хусусиятҳои хоҷагидорӣ – биологии онҳо ҳангоми парвариши дар тозагӣ дар шароити нави экологӣ омӯхта шуданд. Тадқиқотҳои баъдӣ ба омӯзиши самаранок истифода бурдани чунин зотҳо бо чорвои беҳтаршудаи маҳаллӣ бахшида шудааст.

Асосҳои навгониҳои илмии кори диссертатсионии Сафарзода Зайнудин гирифтани буққаҳои дурага аз варианти дурагаи саноатии "маҳаллӣ беҳтаршуда Х сарсафеди қазоқӣ" бо омӯзиши минбаъдаи динамикаи афзоиш ва рушд, қобилияти такрористеҳсолкунӣ, нишондиҳандаҳои миқдорӣ ва сифатии гӯшт ва равғани дохилӣ, ашёи хоми пӯст, инчунин нишондиҳандаҳои гематологӣ ва физиологии организми буққаҳо мебошад.

Масъалаи асосии ҳимоя ошкор кардани таъсири гетерозис ҳангоми гузаронидани дурагакунии саноатии буққаҳои истеҳсолкунандаи насли сарсафеди қазоқӣ бо говҳои популятсияи маҳаллӣ аз рӯи як қатор аломатҳои хоҷагидорӣ ва муфид мебошад.

Дараҷаи омӯзиши мавзӯи илмӣ. Натиҷаҳои таҳқиқоти солҳои гузашта самаранокии парвариши зоти сарсафеди қазоқӣ дар минтақаҳои кӯҳӣ ва наздикӯҳии Тоҷикистонро исбот карданд. Дар баробари ин, муаллифон аҳамияти беҳтари зоти сарсафеди қазоқиро дар дурагакунӣ бо чорвои популятсияи маҳаллӣ қайд мекунад ва тавсия медиҳанд, ки чунин тадқиқотро дар бунёди намудҳо ва типҳои нави чорвои гӯштӣ истифода баранд. Бояд қайд кард, ки ин корҳо хусусиятҳои нопурра доштанд ва то имрӯз дар адабиётҳо тадқиқотҳои мукаммал мавҷуд набуд, ки алоқамандии байни аломатҳои омӯхташуда ба таври муайян омӯхта шуда бошанд.

Тадқиқотҳои Сафарзода Зайнудин бо ягонагии бисёр аломатҳои омӯхташуда фарқ мекунад ва онҳо барои таъсис ва тасдиқи типи нави зотии чорвои гӯштии тоҷикӣ дар минтақаҳои парвариши он асос гардиданд.

Дар робита ба ин, метавон қайд кард, ки дастовардҳо ва натиҷаҳои таҳқиқоти қаблии олимон ва мутахассисони соҳаи чорводории гӯштиро пурра мекунанд онҳо ба тавсияҳо ва нақшаҳои корҳои зотпарварӣ оид ба такмили минбаъдаи чорвои гӯштӣ дар кишвар дохил карда шудаанд. Натиҷаҳои тадқиқот дар шумораи зиёди нашрияҳо ҷамъбаст карда шуда, дар хоҷагиҳои махсуси парвариши чорвои гӯштӣ ҷорӣ карда шудаанд.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Кори диссертатсионӣ дар ҳаҷми 145 саҳифаи матни компютерӣ навишта шуда, 29 ҷадвал ва 17 расмро дар бар мегирад. Он аз муқаддима, баррасии адабиёт, мавод ва методологияи тадқиқот, натиҷаҳои тадқиқот, муҳокима, хулоса ва пешниҳодҳо ба истеҳсолот ва рӯйхати адабиётҳои истифодашуда иборат аст. Рӯйхати адабиётҳои истифодашуда 145 манбаъро дар бар мегирад.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳо. Дараҷаи эътимоднокии маълумоти гирифташуда бо он тасдиқ карда мешавад, ки тадқиқот дар шумораи зарурии ҳайвонот гузаронида шудааст, маълумотҳои гирифташуда ба таври оморӣ коркард карда шудааст, бо нишон додани арзишҳои миёнаи арифметикии маълумот, тағйирёбии он, вариантҳо ва дараҷаи эътимоднокӣ ба таври касбӣ ва системавӣ таҳлил карда шудааст. Нишондиҳандаҳои асосӣ, аз қабили вазни зинда, ченакҳо ва индексҳои бадан, нишондиҳандаҳои забҳ ва сифатҳои гӯштӣ, сохтори пӯст ва сифатҳои молии он ва ғайра таҳлил карда шуданд. Ҳангоми гузаронидани ин тадқиқотҳо усулҳои зоотехникӣ, биологӣ, гематологӣ, технологӣ ва иқтисодӣ истифода бурда шудаанд.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ. Муаллиф дар асоси омӯзиши маводи васеи адабиётҳо, мақсад ва вазифаҳои тадқиқотро таҳия кардааст. Усули муфассали гузаронидани тадқиқот омода карда шудааст. Вай мустақилона гурӯҳҳои аналогҳои буққаҳои гӯштии насли сарсафеди қазоқӣ ва чорвои беҳтаршудаи маҳаллиро ташкил кардааст. Вазни зинда, ченакҳои берунӣ, конститутсия, маҳсулнокии гӯшт, нишондиҳандаҳои морфологӣ ва хусусиятҳои хоҷагии гуруҳҳои озмоишӣ омӯхта шуданд. Тамоми тадқиқоти илмӣ, таҳлил ва ҷамъбасти он бо иштироки шахсии ӯ анҷом дода шуд. Натиҷаҳои бадастомада бо натиҷаҳои маълумоти дигар муҳаққиқон муқоиса карда шуда дар рисола ҷамъбаст карда шудааст. Хулоса, самаранокии иқтисодии кори иҷрошуда дар асоси маълумоти гирифташуда ҳисоб карда шуд.

Муаллиф дар муқаддима ва тавсифи умумии кори диссертатсионӣ аҳамияти мавзӯъ, дараҷаи омӯзиши проблемаи илмӣ, объект ва мавзӯи тадқиқотро асоснок кардааст, ҳадаф ва вазифаҳои тадқиқот, навоварии илмии он, аҳамияти назариявӣ ва амалии онро муайян намуда муқаррароти асосии барои ҳимоя пешниҳодшуда оварда шудааст. Маълумотҳо дар бораи озмоиши корҳои илмӣ-тадқиқотии гузаронидашуда оварда шудааст.

Боби 2 - Маводҳо ва усулҳои тадқиқот. Дар ин боб тавсифи мухтасари шароити табиӣ ва иқлими минтақаҳои гузаронидани тадқиқотҳои таҷрибавӣ нишон дода шудааст. Усулҳои тадқиқот, ки дар рафти иҷрои корҳои илмӣ истифода шудаанд, муфассал тасвир карда шудаанд. Дар ин ҳолат паҳлуҳои масъалаҳои омӯхташуда, шумораи ҳайвонот дар гурӯҳҳо, инчунин схемаи умумии гузаронидани таҷрибаҳо нишон дода шудаанд. Дар методика муаллифоне оварда шудаанд, ки методикаи онҳо дар кор истифода шудааст.

Боби 3 Натиҷаҳои таҳқиқот. Дар ин боб баъзе нишондиҳандаҳои такрористеҳсолкунӣ ва вазни зиндаи саршумори аслии чорво нишон дода шудаанд. Муайян карда шуд, ки вазни зинда ҳангоми таваллуд ба вазни модар 7,3% ва вазни беҳтаршудаи маҳаллӣ 6,9% – ро ташкил медиҳад.

Муайян карда шудааст, ки вазни зиндаи чорвоҳои маҳаллӣ бо буққаҳои насли сарсафеди қазоқӣ дар синни 18 моҳагӣ 319,5 кг ва дар синни 24 моҳагӣ 377,6 кг буд, ки дар муқоиса бо ҳамсолони худ 38,5 ва 58,8 кг беҳтар карда шудааст. Вазнафзуншавии миёнаи шабонарӯзии буққаҳои дурага дар 18 моҳагӣ 6,5% буда, то 24 моҳагӣ 11,2%, дар муқоиса бо ҳамсолони худ баландтар буд.

Аз рӯи ченакҳо ва индексҳои бадан чорвои дурага нисбат ба чорвои маҳаллӣ болотар буданд ва онҳо бартариҳои шаклҳои гӯштро ошкор карданд. Онҳо бо ҳамоҳангии бадан, рушди беҳтарини қисми қафаси сина ва сеяки қафои бадан фарқ мекарданд, дорои бадани калон, васеъ ва амиқ мебошанд.

Баромади забҳ дар буққаҳои дурагаи насли сарсафеди қазоқӣ дар синни 18 моҳагӣ 57,28%, беҳтаркардашудаи маҳаллӣ -52,85% ва дар 24 моҳагӣ мутаносибан 60,43 ва 58,63% буд.

Афзалияти дурагаҳо дар таркиби гӯшти навъи аввал ҳангоми забҳи буққаҳо дар синни 18 моҳагӣ ба назар мерасид. Дар айни замон, дар ин синну сол, дурагаҳо аз 15,2 кг (8,2%) ва дар 24 моҳагӣ аз 10,3 кг (4,3%) буққаҳои беҳтаркардашудаи маҳаллӣ зиёдтар буданд. Таносуби навъҳои 2 ва 3 дар буққаҳои беҳтаркардашудаи маҳаллӣ мутаносибан аз буққаҳои дурагаҳо зиёдтар буд. Дар натиҷа, гӯшти навъи якуми буққаҳои дурага дар синни 18 моҳагӣ 60,2% ва дар синни 24 моҳагӣ 62,5%, дар муқоиса бо 52,0% (18 моҳагӣ) ва 58,2% (24 моҳагӣ) дар буққаҳои беҳтаркардашудаи маҳаллӣ буд.

Гӯшти ҳайвоноти дурага бо миқдори зиёди моддаҳои хушк ва равған фарқ мекард. Дар натиҷа, он аз гӯшти чорвои маҳаллӣ ғизоноктар буд. Арзёбии органолептикӣ маззаи баландтари гӯшти дурагаҳоро нишон дод.

Ин дурагаунӣ имкон дод, ки на танҳо сифати гӯшт, балки сифат ва маҳсулоти ашёи хоми пӯстро низ баланд бардорад. Масалан, ҳангоми омӯзиши сифатҳои молӣ-технологии пӯст маълум шуд, ки чорвои дурага ҳам дар синни 18 ва ҳам дар синни 24 моҳагӣ аз рӯи вазни пӯст аз ҳамсолони маҳаллӣ 14,8 ва 12,5% ва аз рӯи майдони пӯст 25,6 ва 22,9% зиёдтар мебошад. Пӯстҳои дурага ба талаботи ашёи хоми вазнини пӯст ҷавобгӯ буданд. Онҳо барои тайёр кардани пӯсти пойафзоли мардона ва дигар маҳсулоти техникӣ мувофиқанд.

Дурагакунӣ ва гирифтани буққаҳои насли дурага самаранок буд бо хароҷоти баробар аз буққаҳои омехта маҳсулоти гӯштии сифати беҳтар аз чорвои беҳтаршудаи маҳаллӣ ба даст оварда шуд. Истифодаи чорвои дурага барои гирифтани маҳсулоти гӯшт ба хоҷагӣ фоидаи нисбатан баланд дод. Аз ҳар як буққаи дурага дар синни 18 моҳагӣ фоида нисбат ба насли қазоқии сарсафед 24,7% зиёдтар буд. Қайд карда шуд, ки дар 24 моҳагӣ фарқият ба 38,5% расид.

Боби 4 - Муҳокимаи натиҷаҳои бадастомада. Дар ин боб муаллиф дар асоси таҳлили муфассали маълумоти гирифташуда натиҷаҳои тадқиқоти худро бо натиҷаҳои тадқиқоти адабиётҳои муаллифони дигар муқоиса мекунад. Муайян карда шуд, ки қонуниятҳои маълумоти гирифташуда дар маҷмӯъ бо натиҷаҳои дигар муҳаққиқон мувофиқат мекунанд.

Натиҷаҳои асосии тадқиқот дар 8 хулоса оварда шудаанд, ки мундариҷаи корро пурра инъикос мекунанд. Тавсияҳо оид ба истифодаи

амалӣ аз мундариҷаи корҳои иҷрошуда бармеоянд ва мақсаднокии онҳоро дар афзоиши истеҳсоли гӯшт ифода мекунад.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии диссертатсия. Аҳамияти илмии натиҷаҳои тадқиқот оид ба дурага намудани буққаҳои насли сарсафеди қазоқӣ бо чорвои популятсияи маҳаллӣ захираҳои истифоданашудаи истеҳсоли гӯштро муайян мекунад, донишро дар бораи усулҳои селексия ба самти баланд бардоштани ҳосилнокии чорво ғанӣ гардонида дар ҷанбаи амалӣ афзоиши истеҳсоли гӯшти нисбатан арзон, босифат ва экологиро таъмин мекунад. Аҳамияти иҷтимоии кори иҷрошуда баланд аст. Асоси ин афзоиши истеҳсоли гӯшт дар шароити кӯҳӣ мебошад, ки меҳнати чорводорро бо фоидаи иқтисодӣ таъмин мекунад ва дар беҳтар кардани таъминоти аҳолӣ бо маҳсулоти ғизоӣ саҳми муайян мегузорад.

Мутобиқати бақайдгирии диссертатсия ба талаботи комиссияи Олии аттестатсионии назди президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Автореферат ва диссертатсия тибқи талабот тартиб дода шудааст. Аз рӯи аҳамият, навоварӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалӣ, дурустии маълумоти гирифташуда ва асоснокии хулосаҳо ва тавсияҳои амалӣ диссертатсия ба талаботи комиссияи Олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад.

Мутобиқати тахассуси илмии довталаб барои гирифтани дараҷаи илмӣ. Корҳои диссертатсионии унвонҷӯй Сафарзода Зайнудин дар мавзӯи «Сифатҳои гӯштии чорвои популятсияи маҳаллӣ дар асоси дурагакунӣ бо зоти сарсафеди қазоқӣ дар шароити минтақаи Кӯлоб» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои кишоварзӣ аз рӯи ихтисоси 4.2.2. Зотпарварӣ, селексия ва генетикаи ҳайвоноти кишоварзӣ аз рӯи нуқтаҳои зерини шиносномаи ихтисос мувофиқат мекунад:

банди 1. Беҳтар намудани зотҳо, намудҳо, навъҳо, зотҳо ва зотҳои мавҷудаи ҳайвоноти кишоварзӣ.

банди 2. Такмили усулҳои мавҷуда ва кор карда баромадани усулҳои нави селексия, баҳодиҳии зотпарварӣ ва сифатҳои маҳсулнокии ҳайвоноти кишоварзӣ.

банди 3. Самаранокии усулҳои гуногуни селексия барои зотпарварӣ ва зотгирӣ.

банди 5. Баҳодиҳии хусусиятҳои берунӣ-андомӣ ва дохилии ҳайвонот ва истифодаи нишондиҳандаҳои онҳо дар кори зотпарварӣ.

Камбудиҳо дар тартиб додани диссертатсия. Бо вуҷуди мубрамии мавзӯъ ва сатҳи баланди гузаронидани тадқиқотҳои илмӣ, дар кор баъзе камбудиҳо ва норасоиҳо мавҷуданд.

1. Бояд нақшаи тадқиқотро бо овардани ҳамаи нишондиҳандаҳои тадқиқот оид ба диссертатсия ҷамъбаст кард.

2. Маълумот дар бораи шаклҳои ибтидоии модарии ҳайвонот оварда нашудааст.

3. Дар баъзе ҷадвалҳои диссертатсия ва автореферат маълумот дар бораи коркарди оморӣ мавҷуд нест (табл. 1, 2)

4. Беҳтар мебуд, агар рисола системаи нигоҳдорӣ ва ғизодиҳии буққаҳоро бо назардошти хароҷоти хӯрок барои як воҳиди истеҳсоли маҳсулот нишон диҳад.

5. Дар рисола маълумотҳои ҷадвалҳо ва расмҳо хеле дароз карда шудаанд. Онҳоро метавон якҷоя кард.

6. Дар асар хатогиҳои имлоӣ ва грамматикӣ мавҷуданд.

Бояд қайд кард, ки камбудиҳои зикршуда арзиши баланди илмии диссертатсияро коҳиш намедиҳанд ва хусусияти тавсиявӣ доранд.

Хулосаи рисола. Дар маҷмӯъ, кори диссертатсионии Сафарзода Зайнудин дар мавзӯи «Сифатҳои гӯштии чорвои популятсияи маҳаллӣ дар асоси дурагакунӣ бо зоти сарсафеди қазоқӣ дар шароити минтақаи Кӯлоб» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои кишоварзӣ аз рӯи ихтисоси 4.2.2. Зотпарварӣ, селексия ва генетикаи ҳайвоноти кишоварзӣ пешниҳод шудааст, таҳқиқоти пурраи илмӣ ва тахассусӣ мебошад. Аз рӯи аҳамият, навоварӣ, аҳамияти амалӣ ва назариявӣ ҳам барои илм ва ҳам барои истеҳсолот аҳамияти муҳим дорад ва муаллиф сазовори додани дараҷаи илмии номзади илмҳои кишоварзӣ аз рӯи ихтисоси 4.2.2 парвариш, селексия ва генетикаи ҳайвоноти кишоварзӣ мебошад.

Тақриз мутобиқи банди 76-79 ва 81 тартиби додани дараҷаи илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, омода карда шудааст.

Тақриз дар ҷаласаи шуъбаи чорводорӣ (Суратҷаласаи № 7 аз 9 июни соли 2026) муҳокима ва тасдиқ карда шуд.

Дар ҷаласа 16 нафар иштирок карданд.

Раиси маҷлис: н.и.к. Ҳафизов И. И.

Коршинос: д. с. - х. н. профессор Рузибоев Н.Р.

Котиби маҷлис: доктори фалсафа аз рӯи

илмҳои кишоварзӣ.....Акназаров Д. К.

Суроға: ИИТ чорводорӣ ва парандапарварии Ҷумҳурии Узбекистон, вилояти Тошканд, ноҳияи Кибрай 111212, Кумитаи маҳалӣ Шалола, кӯчаи марказии №35

Тел.: + 99 894 660 40 83

E-mail: ernazarov_66@mail.ru

Сомонаи расмӣ: chorva. gmail.uz

Имзои раиси маҷлис ва коршиносро тасдиқ мекунам.

Сардори шӯъбаи кадрҳои ИИТ чорводорӣ ва паррандапарварӣ

Имзои Болиев Н.Б.

Санаи 10 июни соли 2026

ТАРҶУМА ДУРУСТ АСТ
TRANSLATION IS CORRECT
ПЕРЕВОД ВЕРЕН
ИНКИШОФ
МАРКАЗИ ТАРҶУМОНӢ
БЮРО ПЕРЕВОДОВ
TRANSLATION AGENCY
Дата/Date
Подпись/Signature
Tel: +992 97 096 06 06